

Ψημμένος Ιορδάνης (επιμ.)

Σειρά: Κοινωνιολογία και Εργασία

Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Όταν τις τελευταίες δεκαετίες δημιουργήθηκαν Πανεπιστημιακά τμήματα με κύριο αντικείμενο την κοινωνιολογία και την κοινωνική πολιτική αναπόφευκτα ανέκυψε και η ανάγκη εμπλουτισμού της ελληνικής βιβλιογραφίας με έναν κατάλογο εκδόσεων των διαφόρων θεματικών αυτού του επιστημονικού χώρου. Ήταν φανερό ότι έπρεπε όχι μόνο να καλυφθούν οι ανάγκες των σχετικών γνωστικών αντικειμένων που υπηρετούσαν τα Πανεπιστήμιά μας αλλά και ευρύτερα, υπήρχε ενδιαφέρον καθώς η κοινωνική πολιτική ήταν στο κέντρο της πολιτικής των Κυβερνήσεων άσχετα αν αυτή η πολιτική ήταν πετυχημένη ή όχι, αν ήταν αποδοτική ή όχι για την κοινωνία.

Η σειρά «Κοινωνιολογία και Εργασία» με υπεύθυνο τον αναπλ. Καθηγ. Ιορδάνη Ψημμένο από τις εκδόσεις Παπαζήση έχει ως αφετηρία αυτή τη λογική. Κύριο μέλημα είναι να συνεισφέρει στον κοινωνιολογικό προβληματισμό σκέψεις, εμπειρίες και πρακτικές από το εξωτερικό που χρόνια πριν είχαν ασχοληθεί με ανάλογα θέματα αλλά και από τη χώρα μας που τις τελευταίες δεκαετίες όλο και περισσότερους κοινωνικούς επιστήμονες και ερευνητές απασχολούσαν συγκεκριμένες θεματικές.

Κεντρικό, επίκαιρο και με πρακτικές προεκτάσεις θέμα είναι «η εργασία» που έχει πληθώρα εκφάνσεων και ποικίλων πλουραλιστικών προσεγγίσεων που συνδέονται με ιδεολογικές εγχάρξεις και πρακτικές υλοποιήσεις των θεωρητικών προτάσεων, όπως τις διατυπώνουν οι διάφοροι κοινωνικοί επιστήμονες, σε ποικίλους τομείς για το καλό της κοινωνίας. Η σειρά ξεκίνησε το 2007 με το έργο του Frederic Taylor «αρχές του επιστημονικού μόνταζμεν». Ακολούθησαν άλλες επτά εκδόσεις. Κάποιες είναι διδακτορικές διατριβές σε ελληνικά ή ξένα Πανεπιστήμια από Έλληνες κοινωνικούς ερευνητές-μελετητές. Άλλες είναι το αποτέλεσμα ερευνητικών προγραμμάτων που χρηματοδοτήθηκαν από ευρωπαϊκά προγράμματα και κάποιες είναι αφιερωμένες σε γενικότερα θεωρητικά θέματα που σχετίζονται με τον κοινωνικό μετασχηματισμό και την διεθνή εμπειρία.

Στη «μετανάστευση και την εργασία» των μετακινούμενων στη χώρα μας που για την Ελλάδα είναι ένα επίκαιρο και απο πολλές πλευρές φορτισμένο θέμα, καθώς οι επιπτώσεις της στην Ελληνική κοινωνία είναι σημαντικές και βρίσκονται στο κέντρο πολιτικών αντιπαραθέσεων, αφιερώνονται τα πέντε βιβλία από τα οκτώ της σειράς. Μάλιστα 4 από αυτά αφορούν μετανάστευση αλλά και μετανάστες που απασχολούνται σε χαμηλού κύρους εργασίες και συγκεκριμένα εργάζονται ως οικιακές εργάτριες και στην περιποίηση ηλικιωμένων και άρρωστων ατόμων ή ως ανειδίκευτοι εργάτες σε διάφορους τομείς.

Ασφαλώς οι οκτώ αυτές εκδόσεις δεν μπορούν να καλύψουν το ευρύ φάσμα των θεμάτων που συνδέονται με την εργασία. Ωστόσο ρίχνουν φως και δημιουργούν κάποιες νησίδες εμπειριών και προβληματισμού που αφορούν την εργασία –όπως είναι η οικιακή εργασία– και χαρτογραφούν έτσι την ελληνική πραγματικότητα σ' αυτόν τον τομέα.

Επειδή η «εργασία» στις ποικίλες εκφάνσεις της είναι το βασικό στοιχείο στη ζωή του ανθρώπου και το κέντρο τελικά της όποιας κοινωνικής πολιτικής, τα βιβλία της σειράς είναι χρήσιμα όχι μόνο για τον κοινωνικό προβληματισμό και τις θεωρητικές προσεγγίσεις αλλά και οδηγός για όσους χαράζουν πολιτικές σε διάφορα επίπεδα.

Τα βιβλία που παρουσιάζουμε χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: (α) σε όσα αναφέρονται σε θέματα γενικά εργασίας και οργάνωσής της και σε θέματα κοινωνικού μετασχηματισμού και (β) όσα αφορούν εργασία και κυρίως σε χαμηλού κύρους επαγγέλματα σε μεταναστευτικούς πληθυσμούς.

Στην πρώτη κατηγορία είναι οι εργασίες του Taylor και Τσοπάνογλου και του Σπυριδάκη.

Το πρώτο βιβλίο της σειράς είναι του Taylor Αρχές επιστημονικού μανάτζμεντ που μεταφράστηκε από τα Αγγλικά και κυκλοφόρησε το 2007 στην Ελλάδα. Είχε εκδοθεί στον Καναδά το 1998. Περιλαμβάνει δύο μέρη: Στο πρώτο υπάρχει εκτενής εισαγωγή του επιμελητή της σειράς δηλ. του Ιορδάνη Ψημμένου όπου θίγονται θέματα που συνδέονται με τις μεταρρυθμίσεις του 1900 δηλ. την ηθική και τη διοίκηση της καπιταλιστικής κοινωνίας, με την πολιτισμική κριτική του βιομηχανικού καπιταλισμού και την εθνική οικονομία με τις βασικές αρχές του επιστημονικού μανάτζμεντ στο πλαίσιο της κοινωνιολογικής θεωρίας.

Στο δεύτερο μέρος είναι το κείμενο του Taylor σε μετάφραση που με φόντο το επιστημονικό μανάτζμεντ επιχειρεί να διερευνήσει τον έλεγχο της εργασίας των εργαζομένων που απασχολούνται σε κρατικούς και ιδιωτικούς οργανισμούς μαζικής παραγωγής. Είναι ένα ζωτικό πρόβλημα του σύγχρονου βιομηχανικού καπιταλισμού. Ο Taylor πιστεύει ότι ο έλεγχος της εργασίας και οι αντιλήψεις των εργαζομένων για την εργασία τους, αποτελούν τα κύρια στοιχεία για τη ρύθμιση των κοινωνικών παραμέτρων που επηρεάζουν την οικονομία. Προσεγγίζει κριτικά την βιομηχανική κατάσταση και τις συνθήκες που επικρατούσαν στη χαλυβουργία στις ΗΠΑ στις αρχές του 20ού αιώνα. Βρισκόμαστε στην εποχή που προβάλλεται η ιδέα ότι η μαζική παραγωγή απαιτεί και μαζική κατανάλωση και ο Taylor αναλύει την εργασία και τις μεθόδους ελέγχου της εργασίας με στόχο να αντιμετωπίσει τον ανθρώπινο παράγοντα και τη σπατάλη του χρόνου εργασίας. Αυτή η σπατάλη οφείλεται στην έλλειψη συγχρονισμού των εργατών στους ρυθμούς παραγωγής των μηχανών. Κατά τον Taylor ο συγχρονισμός θα επιτευχθεί με έναν ορθολογικό καταμερισμό της εργασίας και μια ελεγχόμενη κατάτμηση των καθηκόντων των εργαζομένων σε μικρότερες μονάδες που μπορούν να χρονομετρηθούν.

Ο Taylor επινοεί ένα σύστημα διαχείρισης της εργασίας που βασιζόταν στην αποδοτικότητα και παραγωγικότητα των εργαζομένων και όχι σε συστήματα που στηρίζονταν στην πλήρωση των καθηκόντων όπως υπαγορεύονταν από τις συντεχνίες, συστήματα δηλαδή που είχαν υιοθετηθεί παλαιότερα.

Ο αναγνώστης θα βρει πολλές ενδιαφέρουσες πτυχές του επιστημονικού μανάτζμεντ με επίκεντρο την εργασία και μπορεί να προβεί σε συγκρίσεις με παλαιότερα συστήματα που ίσχυαν με διαφορές στην τεχνολογική ανάπτυξη εκείνων των εποχών.

Το δεύτερο βιβλίο της σειράς είναι το *Κοινωνική Ανάπτυξη και Κοινωνική συνοχή: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις*. Είναι ένας συλλογικός τόμος με συνεισφορές 18 ειδικών επιστημόνων και την επιστημονική επιμέλεια του Γεωργίου Τσομπανόγλου. Κεντρική ιδέα αυτού του τόμου περιστρέφεται γύρω από την προσπάθεια να αρθρωθεί μια επιστημονική προσέγγιση για την κοινωνική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή μέσα από διεθνείς έρευνες που διερευνούν το ρόλο που διαδραματίζει το φύλο, οι γυναίκες, το κοινωνικό κεφάλαιο και η άτυπη οικονομία στον κοινωνικό μετασχηματισμό στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Η έκδοση αυτή χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος περιλαμβάνονται έξι κείμενα κάτω από τον γενικό τίτλο: «Ζωή υπό σκιάν, αφάνειες, γυναίκες, παιδιά, φτώχεια». Οι συγγραφείς επικεντρώνονται στον λεγόμενο «άτυπο τομέα», στην παράνομη εργασία κυρίως γυναικών στην παραοικονομία στη Νέα Ορλεάνη, στη φτώχεια, στην οπτική του φύλου, στις σύγχρονες προσεγγίσεις και προοπτικές της κοινωνικής πολιτικής και την κοινωνιο-οικονομική ανάλυση με βάση το φύλο. Το δεύτερο μέρος αφιερώνεται στην τοπική ανάπτυξη απασχόλησης και περιλαμβάνει και αυτό έξι κείμενα που αναφέρονται στην

επιχειρηματικότητα και την οικονομική ανάπτυξη στην αγροτική Λατινική Αμερική και τις επιπτώσεις στην κρατική πολιτική, στο περιβάλλον και τον τουρισμό, στο κοινωνικό κεφάλαιο που αυξάνει την βιοποικιλότητα, στο υπόδειγμα WIN-WIN-WIN και την εφαρμογή του στην τοπική κοινωνία, στον μικροδανεισμό και το ρόλο των ΜΚΟ στην αγροτουριστική ανάπτυξη, στα συστήματα τέλος και τις πολιτικές στον διαβίου προσανατολισμό στην ΕΕ. Το τρίτο μέρος αναφέρεται σε θέματα που αφορούν τη χώρα μας. Είναι τρία κείμενα Ελλήνων επιστημόνων που διαπραγματεύονται την περιφερειακή πολιτική και τις επιπτώσεις της στην κοινωνική συνοχή και ανάπτυξη, την τουριστική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα στην Ελλάδα και τέλος στις πολιτικές για την απασχόληση κυρίως στην Αττική. Σ' αυτήν την έκδοση ο αναγνώστης θα βρει ενδιαφέρουσες απόψεις για την Κοινωνική Ανάπτυξη και την Κοινοτική Συνοχή από εμπειρίες από το εξωτερικό και τη χώρα μας.

Η τρίτη εργασία του Μάνου Σπυριδάκη έχει τίτλο: *Εργασία και Κοινωνική Αναπαραγωγή στην Ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία του Πειραιά* είναι διδακτορική διατριβή με ανθρωπολογικό προσανατολισμό. Τα ερωτήματα που έχουν διατυπωθεί και ο συγγραφέας προσπαθεί να δώσει απαντήσεις αποκρυσταλλώνονται στα ακόλουθα:

1. Με ποιους όρους και μέσα από ποιες διαδικασίες οι εργαζόμενοι στη ναυπηγοεπισκευαστική ζώνη του Περάματος διαπραγματεύονται την εργασιακή και κοινωνική τους αναπαραγωγή
2. Με ποιο τρόπο διαχειρίζονται τις περιόδους της ανεργίας τους αλλά και τις δύσκολες εργασιακές συνθήκες στις οποίες αναγκάζονται να ενταχθούν
3. πως υπερτοπικά και υπερεθνικά κέντρα λήψης αποφάσεων επηρεάζουν τις τροχιές της καθημερινότητας του κόσμου της εργασίας
4. ποιος είναι ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων κατά την πρόσβαση στην απασχόληση και πως αυτά επηρεάζουν την ποιότητα της εργασίας και την ίδια τη διαδικασία της παραγωγής

Ο συγγραφέας στα επτά κεφάλαια του βιβλίου του διαπραγματεύεται, την ιστορική διάσπαση της ναυπηγοεπισκευαστικής ζώνης, την κοινωνική και πολιτισμική διάσπαση της απασχόλησης και τη διαδικασία πρόσβασης σ' αυτήν, το ρόλο του κράτους της ΕΕ και της συνδικαλιστικής δραστηριότητας, τη σχέση της οικογένειας και του νοικοκυριού με τους όρους και τις συνθήκες της κοινωνικής αναπαραγωγής και τον τρόπο που οι εργαζόμενοι αντιλαμβάνονται τη θέση και το ρόλο τους σε ένα πλαίσιο έντονης ανισότητας.

Θα λέγαμε ότι ο συγγραφέας ουσιαστικά επικεντρώνεται στις έννοιες της εργασίας και τις εργασιακές διαδικασίες και η βασική του θέση είναι ότι η εργασία αποτελεί κοινωνική και πολιτισμική σχέση και οι εργαζόμενοι αναγκάζονται να διαχειριστούν ένα δύσκολο και συχνά επισφαλές πλέγμα σχέσεων δύναμης και εξουσίας με στόχο να πετύχουν όχι μόνο την επιβίωσή τους αλλά και την κοινωνική τους αναπαραγωγή με ευρηματικότητα.

Ο αναγνώστης πέρα από τις απαντήσεις στα ερωτήματα που αναφέραμε θα βρει ενδιαφέρουσες πτυχές της ανθρωπολογικής ανάλυσης σε συνδυασμό με την κοινωνιολογική προσέγγιση της έννοιας της εργασίας σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο σε ένα μάλιστα συνεχώς μεταβαλλόμενο και ανασφαλές κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον.

Στη δεύτερη κατηγορία που αφορά την εργασία σε μεταναστευτικούς πληθυσμούς ανήκουν πέντε βιβλία. Από τις πέντε αυτές εργασίες οι τρεις αφορούν όψεις της οικιακής εργασίας μεταναστριών.

Η εργασία των Ιορδάνη Ψημμένου και Χριστόφορου Σκαμνάκη με τίτλο «Οικιακή εργασία των μεταναστριών και κοινωνική προστασία» είναι προϊόν έρευνας ανάμεσα σε μετανάστριες από την Αλβανία και την Ουκρανία. Η μελέτη-έρευνα στοχεύει σε τρεις επί μέρους τομείς κοινωνικής προστασίας: την κοινωνική ασφάλιση, την υγεία και την παιδεία στην προσχολική βαθμίδα για να δώσει το στίγμα των μεταναστριών οικιακών εργατριών στη χώρα μας. Σε δύο μέρη αρθρώνεται

η εργασία αυτή. Στο πρώτο μέρος σε τρία κεφάλαια εκτίθενται ένας θεωρητικός προβληματισμός με βασικές υποθέσεις εργασίας και μία ιστορική αναδρομή στην κοινωνική προστασία και στο κράτος πρόνοιας. Ακόμη γίνεται, αναφορά στις μεταρρυθμίσεις στην μεταναστευτική πολιτική και τις εκσυγχρονιστικές προσεγγίσεις και πρακτικές της κοινωνικής προστασίας διεθνώς και στη χώρα μας. Στο δεύτερο μέρος που περιλαμβάνει 10 κεφάλαια οι συγγραφείς με μεθοδικότητα εκθέτουν τον σχεδιασμό της έρευνας και τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των μεταναστών. Διατυπώνουν στη συνέχεια ερωτήματα όπως:

- πως μεταβάλλονται οι συνθήκες και οι αντιλήψεις των μεταναστών για την κοινωνική προστασία
- με ποιους τρόπους το επάγγελμα της οικιακής εργάτριας συμβάλλει στην προνοιακή περιθωριοποίηση
- πώς κρίνουν και διαχειρίζονται τις ανάγκες των οικιακών εργατριών οι εργαζόμενοι στις υπηρεσίες κοινωνικής ασφάλισης, νοσοκομειακής περίθαλψης και προσχολικής αγωγής

Στα ερωτήματα αυτά οι συγγραφείς απαντούν μέσα από την εμπειρική διερεύνηση με επτά κεφάλαια –το όγδοο είναι αφιερωμένο στα συμπεράσματα– ουσιαστικά εξετάστηκαν οι συνθήκες που επικρατούν στην ελληνική αγορά εργασίας σ' αυτό τον τομέα της κοινωνικής προστασίας και οι τρόποι που οι Αλβανές και Ουκρανές οικιακές εργάτριες αντιμετωπίζουν τις υπηρεσίες στο χώρο της κοινωνικής ασφάλισης, στην υγεία δηλ. την νοσοκομειακή περίθαλψη και την παιδεία στο χώρο της προσχολικής αγωγής. Ακόμη διερευνήθηκε ο ρόλος και η αντιμετώπιση των γυναικών αυτών από τους εργαζόμενους σ' αυτές τις υπηρεσίες στη χώρα μας. Ασφαλώς η μεταναστευτική πολιτική που ακολουθείται στην Ελλάδα ωθούσε τις γυναίκες αυτές στην άτυπη εργασία. Οι προερχόμενες από την Ουκρανία συνήθως είναι εσωτερικές καθώς μεταναστεύουν μόνες τους, ενώ οι γυναίκες από την Αλβανία έρχονται εδώ με την οικογένειά τους και έτσι απασχολούνται στην εξωτερική οικιακή εργασία. Όλες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ασφάλισή τους. Συνήθως είναι σε μεγάλο βαθμό ανασφάλιστες. Τουλάχιστον την εποχή της έρευνας το 2004-2006. Δεν έχουν σε μεγάλο βαθμό προσβασιμότητα στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για λόγους που συνδέονται με τη νόμιμη είσοδο στη χώρα μας και την απασχόλησή τους στα ελληνικά νοικοκυριά. Επίσης εμπόδια προσβασιμότητας έχουν οι μετανάστριες στην προσχολική φροντίδα. Γενικότερα η εργασιακή κουλτούρα των μεταναστριών και η οργάνωση και διαχείριση της κοινωνικής προστασίας από τους εργαζόμενους διαμορφώνουν ένα πολύπλοκο πλέγμα εμποδίων προσβασιμότητας σε κοινωνικά αγαθά που χωρίς καμμία αμφιβολία αποτελούν σημαντικό μέρος της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής.

Η εργασία αυτή εκτός από τα σημαντικά ευρήματα από την επιτόπια εμπειρική έρευνα δείχνει τη σημαντική συμβολή της μικροκοινωνιολογικής προσέγγισης στην ανάλυση των ανισοτήτων και των διακρίσεων που βιώνουν οι μετανάστριες αυτές στη χώρα μας και δίνει ερεθίσματα για περαιτέρω προβληματισμούς κατά τη μελέτη της ελληνικής κοινωνίας.

Η δεύτερη έκδοση αυτής της ενότητας είναι η εργασία της Ποθητής Χαντζαρούλα «Σμιλεύοντας την υποταγή: οι έμμισθες οικιακές εργάτριες στην Ελλάδα το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα». Ουσιαστικά πρόκειται για μια ιστορία της οικιακής εργασίας η οποία θέτει στο επίκεντρο τη φωνή και τις αφηγήσεις των οικιακών εργατριών και επομένως είναι μια ιστορία όπως διατυπώνεται από τη δική τους οπτική γωνία. Η συγγραφέας με την εργασία της αυτή που είναι επεξεργασμένη μορφή διδακτορικής διατριβής στο Πανεπιστημιακό Ίδρυμα της Φλωρεντίας προσπαθεί να απαντήσει στο ερώτημα: πώς παράγεται η ταξική υποτέλεια. Ο στόχος της μελέτης είναι να ερευνήσει την εμπειρία της έμμισθης οικιακής εργασίας στην Αθήνα από τα τέλη του 19ου αιώνα μέχρι και την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία. Είναι προφορική ιστορία που βασίζεται σε αφηγήσεις γυναικών

που γεννήθηκαν από το 1906 μέχρι 1930 και εργάστηκαν ως οικιακές εργάτριες την περίοδο του Μεσοπολέμου και μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. Τα υποκείμενα της έρευνας χωρίστηκαν σε δύο ομάδες: Από τη μια ήταν οι εσωτερικές μετανάστριες από την ηπειρωτική Ελλάδα και τη Φολέγανδρο και από την άλλη ήταν πρόσφυγες πρώτης και δεύτερης γενιάς από τη Μικρά Ασία και ανήκουν στον αστικό πληθυσμό καθώς γεννήθηκαν ή πέρασαν την παιδική τους ηλικία στην Αθήνα. Οι ερευνόμενες βίωσαν την εμπειρία της οικιακής εργασίας αλλά και την αντίληψή τους πως δηλαδή διαμορφώθηκε η προσωπικότητά τους μέσα από τη σχέση τους με τις εργοδότης τους.

Η εργασία χωρίζεται σε τέσσερα μέρη και σ'αυτά αντιστοιχούν 17 κεφάλαια. Στο πρώτο μέρος η συγγραφέας διαπραγματεύεται θεωρητικά θέματα και προσεγγίσεις της έμμισθης οικιακής εργασίας, και την έννοια της υποκειμενικότητας καθώς και την κοινωνική διάσταση της ντροπής. Υποστηρίζει ότι υπάρχει από πολλές γυναίκες που υπήρξαν οικιακές εργάτριες μια σιωπή ως αποτέλεσμα της ντροπής που νοιώθουν ως στιγματισμό της οικιακής εργασίας που παράγεται μέσα από τη σχέση των οικιακών εργατριών με τις εργοδότης τους. Η προσέγγιση αυτής της θεματικής είναι ανθρωπολογική και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Στο δεύτερο μέρος διερευνά τους ποικίλους λόγους όπως είναι η εργατική νομοθεσία, η κοινωνική πολιτική, ο φεμινιστικός λόγος, ο παράγοντας δηλαδή που χρησιμοποίησαν τη μορφή της οικιακής εργάτριας ως μέσο για την προώθηση της κατάργησης της παιδικής εργασίας αλλά και της ενστάλαξης μιας νέας ηθικής στην αστική τάξη. Το τρίτο μέρος αφιερώνεται στην οικιακή εργασία στο πλαίσιο των αγροτικών και προσφυγικών κοινοτήτων και πιο συγκεκριμένα στις μορφές της έμμισθης οικιακής εργασίας σ'αυτές τις κοινότητες και τη δυναμική των σχέσεων εργοδότης και οικιακής εργάτριας, όπως τις αφηγούνται τα υποκείμενα της έρευνας. Διαφαίνεται έτσι η διαδικασία με την οποία παράγεται μια «υπηρετική υποκειμενικότητα» και τα μέσα που εφάρμοζαν οι εργοδότης προκειμένου να δημιουργήσουν ένα υποκείμενο στην υπηρεσία τους αλλά και να συνειδητοποιήσουν οι εργάτριες τους μηχανισμούς που μέσα από αυτούς οδηγούνται στην υποτέλεια. Στο τέταρτο τελευταίο μέρος προσεγγίζονται οι έμφυλες σχέσεις και η «υπηρετική υποκειμενικότητα» στον έγγαμο βίο στις δύο πληθυσμιακές ομάδες από ηπειρωτική Ελλάδα και πρόσφυγες. Η εργασία αυτή εισάγει έννοιες όχι συνηθισμένες όπως είναι η ντροπή και η διαμόρφωση της υποκειμενικότητας και πλουραλιστικές προσεγγίσεις ανθρωπολογικές και ιστορικές που αξίζει να προσεχθούν.

Η τρίτη εργασία της ενότητας «οικιακές εργάτριες» είναι του Νίκου Ξυπολιτά «Εσωτερική οικιακή εργασία: η συμμετοχή της οικογένειας και των σχέσεων αλληλεγγύς στην αναπαραγωγή της εργασίας». Είναι και αυτή διδακτορική διατριβή και επικεντρώνεται γύρω από την αναπαραγωγή της εργασίας και ειδικότερα στην πολιτισμική διάσταση της αναπαραγωγής της εργασίας στα χαμηλού κύρους επαγγέλματα και κυρίως την εσωτερική οικιακή εργασία. Ο συγγραφέας υιοθετεί την άποψη ότι ακόμη και στα πιο ανειδίκευτα, εκμεταλλευτικά και χαμηλόμισθα επαγγέλματα υπάρχουν στοιχεία που μπορούν να εξηγήσουν την παραμονή των ατόμων στην εργασία τους. Προσπαθεί δε να αποδείξει αυτή την άποψη με βάση (α) τις οικογενειακές σχέσεις των οικιακών εργατριών και (β) τις σχέσεις τους με δευτερογενή δίκτυα αλληλεγγύς.

Το βιβλίο αυτό αρθρώνεται σε έξι κεφάλαια και –όπως είπαμε– είναι διδακτορική διατριβή. Τα δύο πρώτα κεφάλαια αναφέρονται σε θεωρητικά θέματα των κλασικών κοινωνιολογικών σχολών όπως είναι η μαρξιστική, η βεμπεριανή και η σχολή του Σικάγου, προσεγγίσεις δηλαδή των συνεπειών της εργασίας των μεταναστών στις οικογενειακές σχέσεις και στις σχέσεις αλληλεγγύς. Επίσης επιχειρείται κριτική ανάλυση των μελετών που ασχολούνται με τις συνέπειες της οικιακής εργασίας στις δύο διαστάσεις που αναφέραμε –οικογενειακές σχέσεις και σχέσεις αλληλεγγύς. Τα υπόλοιπα τέσσερα κεφάλαια αναφέρονται στην εμπειρική διερεύνηση του θέματος. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την επιλογή του συγκεκριμένου πληθυσμού –Ουκρανές εργάτριες– ο τρόπος

άντλησης των πληροφοριών που ήταν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις, ένα είδος δηλαδή βιογραφικών προσεγγίσεων, το πλήθος των υποκειμένων της έρευνας που ανήλθαν σε 45 εργάτριες, όπως έδειξε το σημείο κορεσμού, είναι το αντικείμενο του τρίτου κεφαλαίου. Ακολούθως στο τέταρτο κεφάλαιο εκτίθενται τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των γυναικών από την Ουκρανία οικιακών εργατριών με αναφορές στη ζωή τους στην Ουκρανία και την Ελλάδα που αναπόφευκτα ξεπροβάλλουν οι μεταβολές στην κοινωνική τους θέση και την ατομική τους ιστορία. Οι συνθήκες και οι απαιτήσεις της εσωτερικής οικιακής εργασίας αναδεικνύονται από την έρευνα, όπως και οι τάσεις εκμετάλλευσής τους από την εργοδοσία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο ο συγγραφέας διαπραγματεύεται τις συνέπειες της οικιακής εργασίας στις οικογενειακές σχέσεις των μεταναστριών εσωτερικών οικιακών εργατριών τόσο όταν ζούσαν και εργάζονταν στη χώρα τους όσο και κατά τη διάρκεια της απασχόλησής τους εδώ. Ασφαλώς σημειώνονται μεταβολές και έχει σημασία πως οι ίδιες οι εργάτριες αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν τις διαφοροποιήσεις που σημειώνονται στη ζωή τους ως προς το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Το τελευταίο, έκτο κεφάλαιο εξετάζει τις σχέσεις αλληλεγγύης των εργατριών αυτών σε σχέση με το επάγγελμά τους, οι εμπειρίες τους από τη χώρα προέλευσης στον τομέα της αλληλεγγύης και τις ανάλογες από τη χώρα μας και εντοπίζονται οι διαφοροποιήσεις.

Από όλη αυτή την ανάλυση και τις μεταβολές και διαφοροποιήσεις εξηγείται η αναπαραγωγή της οικιακής εργασίας όχι ως επιλογή αλλά από ανάγκη γίνεται ο εγκλωβισμός τους σ' αυτό το επάγγελμα.

Αυτές οι τρεις εργασίες που εντελώς επιγραμματικά αναφέραμε δείχνουν τον πλουραλισμό των θεμάτων και των προσεγγίσεων και φωτίζουν την οικιακή εργασία των μεταναστριών από πολλές οπτικές. Ασφαλώς δεν εξαντλείται το θέμα όμως με τις τρεις αυτές εκδόσεις ο αναγνώστης αποκομίζει μια ικανοποιητική εικόνα για τις οικιακές εργάτριες μετανάστριες στη χώρα μας.

Οι υπόλοιπες δύο εκδόσεις της σειράς αναφέρονται σε θέματα μετανάστευσης και μεταναστευτικές ομάδες με επίκεντρο την εργασία τους. Το πρώτο είναι του Θεόδωρου Φούσκα με τίτλο «Κοινότητες Μεταναστών και Εργασιακή Αντιπροσώπηση». Το βιβλίο αυτό που βασίζεται στη διδακτορική διατριβή περιστρέφεται γύρω από τις επιπτώσεις της χαμηλού κύρους εργασίας πέντε μεταναστευτικών ομάδων ως προς τη συμμετοχή στους εργασιακούς συλλόγους. Οι μεταναστευτικές ομάδες που ερεύνησε ο συγγραφέας προέρχονται από την Αίγυπτο, την Αλβανία, το Μπαγκλαντές, την Παλαιστίνη και τις Φιλιππίνες και σ' αυτούς τους εργαζόμενους διατυπώθηκαν σχετικά ερωτήματα για το πώς προσλαμβάνουν και ερμηνεύουν τις επιπτώσεις της εργασίας τους στη συλλογική τους οργάνωση, την αντιπροσώπηση, τη συλλογική τους συνείδηση και τις κοινωνικές τους αξίες.

Η βασική υπόθεση εργασίας που χρειάζεται επιβεβαίωση διατυπώνεται ως εξής: τα χαρακτηριστικά και η μορφολογία της εργασίας των μεταναστών στην Ελλάδα έχουν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στη διαμόρφωση και λειτουργία των επαγγελματικών μεταναστευτικών συλλογικοτήτων;

Τα ερωτήματα που διατρέχουν την εργασία αυτή και στα οποία ο συγγραφέας δίνει τις απαντήσεις του είναι τα ακόλουθα:

- i) Τι είναι η κοινότητα των μεταναστών και τι μορφές έχουν
- ii) Πώς επηρεάζει η χαμηλού κύρους εργασία των μεταναστών ανδρών και γυναικών την οργάνωση και την εκπροσώπησή τους σε μεταναστευτικούς συλλόγους και συνδικάτα
- iii) Πώς αντιλαμβάνονται και τι πρακτικές αναπτύσσουν οι μετανάστες για τη συλλογική οργάνωση, την εκπροσώπηση και τη διεκδίκηση των εργασιακών τους δικαιωμάτων.

Το βασικό συμπέρασμα –γιατί δεν είναι το μόνο– που προέκυψε από αυτή την διερεύνηση συνοψίζεται στο ότι η μορφή της εργασίας και απασχόλησης των μεταναστών ευθύνεται για τη δημιουργία ενός πλαισίου ατομικών συμπεριφορών, αξιών, συνθηκών και προτύπων των μετανα-

στών καθώς και για τις σχέσεις πατρωνίας που αναπτύσσονται μεταξύ εργαζομένων μεταναστών, εργοδοτών και εκπροσώπων των εργασιακών συλλόγων της εθνικότητάς τους. Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη: Στο πρώτο ο συγγραφέας διαπραγματεύεται το θέμα του με την αυστηρότητα που απαιτεί μια διδακτορική διατριβή. Έχει γερή θεωρητική θεμελίωση ως προς την αποσαφήνιση βασικών εννοιών –κοινότητα, συνδικάτα, μεταναστευτικοί σύλλογοι, εργασία χαμηλού κόστους– την ιστορική αναδρομή των διαφόρων τύπων συλλογικοτήτων και τις διεθνείς και ελληνικές έρευνες για τους συλλόγους μεταναστών.

Το δεύτερο μέρος είναι αφιερωμένο στη μεθοδολογία που ακολούθησε ο συγγραφέας για τον εντοπισμό των συλλόγων και των υποκειμένων της έρευνας και την υιοθέτηση της ποιοτικής έρευνας ιστοριών ζωής. Αναφέρεται ακολούθως για τις πέντε μεταναστευτικές ομάδες που αντιστοιχούν στις χώρες που προαναφέραμε, στα δημογραφικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά, την εργασιακή τους κατάσταση στη χώρα τους και την Ελλάδα, τους τρόπους εισόδου στη χώρα μας, τη συλλογική τους οργάνωση στη χώρα μας και με ποιο τρόπο αιτιολογούν τη συμμετοχή τους ή όχι στους συλλόγους τους και τα ελληνικά συνδικάτα.

Στο τρίτο μέρος εκτίθενται οι συγκρίσεις ανάμεσα στις πέντε αυτές χώρες ως προς τη συλλογική τους δράση και τα συμπεράσματα ως προς τις διάφορες πτυχές που αφορούν ζητήματα αναπαραγωγής της εργασίας, δράσης των εργασιακών συλλόγων των μεταναστών, το ρόλο των μεσαζόντων μεταξύ των εργαζομένων μεταναστών και του ελληνικού συστήματος, τις αντιλήψεις των μεταναστών για τη συλλογικότητα και τη συλλογή οργάνωσης στη χώρα υποδοχής και στη χώρα αποστολής και γενικότερα η παρουσία τους στην ελληνική αγορά εργασίας.

Η μελέτη του Θάνου Μαρούκη, «Οικονομική μετανάστευση στην Ελλάδα: αγορά εργασίας και κοινωνική ένταξη» διαπραγματεύεται την προσφορά και ζήτηση της εργασίας των οικονομικών μεταναστών –ανδρών και γυναικών– από την Αλβανία. Η εργασία αρθρώνεται σε 4 κεφάλαια. Ο συγγραφέας θέτει τα ακόλουθα ερωτήματα τα οποία θα αντιμετωπίσει σε θεωρητικό και εφαρμοσμένο επίπεδο.

i. Πόσο εξαρτάται η οικονομική μεγέθυνση από υψηλά εξειδικευμένους εργαζόμενους. Τι μας αποκαλύπτει ο συσχετισμός της μετανάστευσης με τις χαμηλές κοινωνικού κύρους και χαμηλής εξειδίκευσης εργασίες της ελληνικής αγοράς εργασίας

ii. Το επίπεδο εξειδίκευσης και οι διαδρομές ένταξης των μεταναστών-τριών είναι συνάρτηση περισσότερο των κοινοτικών και λιγότερο των οικονομικών όρων διαμόρφωσης της αγοράς εργασίας για τους μετανάστες

iii. Πόσο είναι θεμιτό η ένταξη να αντιμετωπίζεται μόνο ως ζήτημα γλωσσικής εκμάθησης και επαγγελματικής κατάρτισης στη μεταβιομηχανική εποχή που χαρακτηρίζεται από μη σταθερή απασχόληση ως προς το αντικείμενο, τις δεξιότητες, τον τόπο και τον χρόνο.

Τις απαντήσεις του ο συγγραφέας τις δίνει μέσα από τα τέσσερα κεφάλαια της εργασίας αυτής. Στο πρώτο κεφάλαιο θέτει το προτεινόμενο θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συσχετίζεται η μεταβιομηχανική αγορά εργασίας με τη μετανάστευση. Σ'αυτό ιδιαίτερα αναλύονται έννοιες όπως κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνιολογία της αγοράς εργασίας, θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου της μετανάστευσης. Στο δεύτερο κεφάλαιο προσεγγίζεται η αγορά εργασίας και η μετανάστευση στη χώρα μας.

Στο τρίτο κεφάλαιο ο συγγραφέας επικεντρώνεται στην διερεύνηση του πρόσφατου μεταναστευτικού κύματος από την Αλβανία που γνώρισε η Ελλάδα από το 1990 και μετά. Εκθέτει τη μεθοδολογία που ακολούθησε για τον εντοπισμό των νοικοκυριών στην περιοχή της πρωτεύουσας σε σημεία που υπήρχε συγκέντρωση Αλβανών χρησιμοποιώντας άτυπα δίκτυα με ξαφνικές επισκέψεις και με τη μέθοδο ακολούθως της χιονοστιβάδας. Αποτυπώνει τα νοικοκυριά ως προς την

απασχόληση, τις συνθήκες κατοίκησης, την εκπαίδευση, τον ελεύθερο χρόνο και το κοινωνικό τους περιβάλλον, την πρόσβαση σε υπηρεσίες. Ακολούθως ερευνά τους συλλόγους των μεταναστών από την Αλβανία και από την πλευρά της ζήτησης έρχεται σε επαφή με εργοδότες και δημοσίους υπαλλήλους.

Στο τέταρτο τελευταίο κεφάλαιο εκτίθενται αναλυτικά τα συμπεράσματα και δίνονται οι απαντήσεις στα ερωτήματα όπως τα εκθέσαμε ανωτέρω.

Γενικά από μια χώρα όπου δεν νοιώθει ασφαλής για να απαγκιστρωθεί από τις κρατικές επιδοτήσεις, την γραφειοκρατικού τύπου παραγωγή και το δίκτυο ασφαλείας της οικογένειας, η μετανάστευση δύσκολα μπορεί να ξεφύγει από το να παίζει ένα ρόλο δευτερεύοντα και συμπληρωματικό. Κυρίως συμπληρώνει τα κενά που δημιουργεί η εισαγωγή της ελληνίδας στην αγορά εργασίας.

Από τη σύντομη αυτή παρουσίαση των οκτώ εκδόσεων που στόχο έχει να δώσει το σημαντικό περιεχόμενο αυτής της σειράς στον κοινωνικό προβληματισμό για την εργασία αναδεικνύεται η χρησιμότητά της για τους μελετητές και κοινωνικούς ερευνητές αλλά και όσους χαράσσουν κοινωνική πολιτική και σε όσους ασχολούνται με το μεταναστευτικό ζήτημα. Γιατί οι εκδόσεις αυτές εκτός από τις θεωρητικές αναφορές δίνουν πολλά στοιχεία και σημαντική πληροφόρηση για θέματα με βάση την εργασία που αφορούν την ελληνική πραγματικότητα.

Ελπίζουμε ότι η σειρά αυτή θα συνεχιστεί καθώς υπάρχει πληθώρα θεμάτων που η μελέτη-έρευνα και η δημοσίευση των αποτελεσμάτων θα εμπλουτίσει τη θεματική της εργασίας. Έτσι θα αναπτύξει τον κοινωνικό προβληματισμό, θα συμβάλει στην προαγωγή της συζήτησης και θα βοηθήσει όχι μόνο τα Πανεπιστήμια και τα Ερευνητικά κέντρα αλλά και όσους βρίσκονται σε κέντρα λήψεως αποφάσεων και στο σύνολό της την κοινωνία μας να συνειδητοποιήσουν πλευρές της κοινωνικής μας ζωής.

Κούλα Κασιμάτη
*Ομότιμη Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας
Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Κ. Ελευθερίου-Χ. Τάσσης

ΠΑΣΟΚ Η άνοδος και η πτώση(;) ενός ηγεμονικού κόμματος, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2013

Το βιβλίο των Κώστα Ελευθερίου και Χρύσανθου Τάσση *ΠΑΣΟΚ Η άνοδος και η πτώση(;) ενός ηγεμονικού κόμματος* αποτελεί μια εξαιρετική μελέτη, η οποία έρχεται να ρίξει φως στα αίτια της δύσης του άλλοτε ηγεμονικού ήλιου του ΠΑΣΟΚ. Η εντυπωσιακά γρήγορη αναρρίχηση του στην εξουσία την περίοδο της Μεταπολίτευσης, η μακρά παραμονή του στην κυβέρνηση, καθώς και η πρόσφατη κατάρρευσή του καθιστά τη μελέτη του εν λόγω κόμματος άκρως ενδιαφέρουσα και συνάμα χρήσιμη για την κατανόηση της πολυεπίπεδης κρίσης που βιώνει το ελληνικό κομματικό και πολιτικό σύστημα. Αξίζει να σημειωθεί πως η μελέτη αυτή αποτελεί απότοκο μιας εξαιρετικά εποικοδομητικής συνεργασίας μεταξύ των δύο συγγραφέων καθώς είναι το πρώτο βιβλίο πολιτικής επιστήμης μετά το 1991, το οποίο οι συγγραφείς «συνυπογράφουν» εξ ολοκλήρου.

Η μελέτη εστιάζει στην ανάλυση των εξελίξεων και των αλλαγών που υπέστη η οργανωτική δομή του κόμματος, όπως αυτές σκιαγραφούνται μέσα από μια προοδευτική χρονική παρουσίαση, η οποία έχει ως έτος αφετηρίας το 1974 και φτάνει μέχρι τις εκλογές του 2012 που σηματοδοτούν την αρχή του κύκνειου άσματος του ΠΑΣΟΚ. Η πληθώρα πρωτογενών πηγών και η πλήρως ενημερωμένη βιβλιογραφία του, συνιστούν ένα άριστο επιστημονικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο βασίστηκε αυτή η πραγματικά αξιόλογη μελέτη.

Οι δύο επιστήμονες, αναφέρονται στο ΠΑΣΟΚ ως ηγεμονικό κόμμα και με αφετηρία την ευρηματική και συνθετική προβληματική του Α. Γκράμσι και του Π. Άντερσον, ανασυγκροτούν την έννοια της ηγεμονίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: *ως ηγεμονικό θα ορίζαμε ένα πολιτικό κόμμα το οποίο α) καθιερώνει το οργανωτικό του μοντέλο στο κομματικό σύστημα και ως εκ τούτου λειτουργεί ως πρότυπο για τα υπόλοιπα κόμματα του κομματικού ανταγωνισμού β) καταφέρνει να επηρεάζει αποφασιστικά την ατζέντα του κομματικού ανταγωνισμού διαμορφώνοντας τα όρια του πολιτικού διαλόγου {...} γ){...} προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά της «κατάλληλης» ηγεσίας δ) προωθεί την άποψή του ως ηγεμονική άποψη {...} ε) ακόμα και αν απουσιάζει από την κυβέρνηση, η ηγεμονική του θέση στο κομματικό σύστημα φαίνεται πως παραμένει ανεπηρέαστη {...}* (σελ.27-28).

Το πρώτο μέρος της μελέτης, «*Η συγκρότηση κομματικών οργανώσεων στη μεταπολίτευση*», ανασυνθέτει τα χαρακτηριστικά των κομματικών οργανώσεων της μετεμφυλιακής και μεταπολιτευτικής περιόδου *ως πεδίο συμπύκνωσης ιδεολογικών διαδρομών και πολιτικών αντιφάσεων* (σελ.32). *Στην ουσία τα κόμματα της Μεταπολίτευσης φέρουν στοιχεία από όλους τους οργανωτικούς τύπους που περιγράφονται στη θεωρία των πολιτικών κομμάτων {...} και κατασκευάζουν ιδιότυπα κομματικά υβρίδια* (σελ. 37). Στόχος των κομμάτων είναι η εδραίωση της μεταπολιτευτικής δημοκρατίας, διαμέσου της υλοποίησης των τριών εκσυγχρονιστικών λειτουργιών: ενσωμάτωση, πολιτική κινητοποίηση και νομιμοποίηση. Η λειτουργία της *ενσωμάτωσης* αναφέρεται στο αίτημα για στη μαζική συμμετοχή της κοινωνίας στην πολιτική διαδικασία και υλοποιείται μέσω της ανάπτυξης της οργανωτικής δομής των κομμάτων μαζών καθώς διαμέσου της εκπαιδευτικής τους λειτουργίας η κοινωνία εντάσσεται στο πολιτικό σύστημα και προάγεται η δημοκρατική συμμετοχή και η έννοια του πολίτη. Η λειτουργία της *πολιτικής κινητοποίησης* αναφέρεται *στη μετάβαση από το κόμμα μαζών στο πολυσυλλεκτικό κόμμα ή στο εκλογικό επαγγελματικό κόμμα* (σελ. 41). Έτσι, σε αντίθεση με την προδικτατορική περίοδο, η κομματική οργάνωση συμμετέχει ενεργά ιδίως κατά την προεκλογική περίοδο με έμφαση κυρίως στη διοργάνωση των προεκλογικών συγκεντρώσεων

και στην εκλογική αποτελεσματικότητα του κόμματος. Η λειτουργία της νομιμοποίησης υλοποιείται διαμέσου της υιοθέτησης της οργανωτικής δομής του κόμματος καρτέλ/κράτους με την οποία όλες οι λειτουργίες του κόμματος «αναπροσαρμόζονται» με βάση τις ανάγκες υλοποίησης της στρατηγικής του κράτους με την ενίσχυση του εκτελεστικού σκέλους. Όπως υποστηρίζουν οι συγγραφείς, η φάση της κρατικοποίησης υπερβαίνει τις προηγούμενες δυο λειτουργίες και τις υποτάσσει στην υποστήριξη του σκοπού της νομιμοποίησης (σελ. 43).

Το δεύτερο μέρος τιτλοφορείται «*Η κρατικοποίηση ενός ηγεμονικού κόμματος (1974-2004)*». Οι συγγραφείς επιχειρούν να εξετάσουν την κίνηση του ΠΑΣΟΚ από την κοινωνία προς το κράτος διακρίνοντας τρεις διαδοχικές περιόδους. Την πρώτη περίοδο (1974-1981) το ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται ως ριζοσπαστικό Κίνημα και μέσω του συνθήματος της «Αλλαγής» επιχειρεί να εκφράσει το διάχυτο αίτημα για μαζική συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική (σελ. 47). Η δεύτερη περίοδος (1981-1993) εκκινεί από την εκλογική επικράτηση του ΠΑΣΟΚ και εκτείνεται μέχρι το 1993 όπου το κόμμα αποκτά τεχνοκρατικό προσανατολισμό. Τη περίοδο αυτή ξεκινά η μεταφορά του κέντρου βάρους της κομματικής πολιτικής από την κοινωνία στο κράτος (σελ. 77). Με άλλα λόγια το κόμμα θυσιάζει τον κοινωνικό-ιδεολογικό ριζοσπαστισμό του, στο βωμό της προβολής του κυβερνητικού έργου του κόμματος και της εκλογικής αποτελεσματικότητάς του. Η Τρίτη περίοδος (1993-2004) χαρακτηρίζεται από τη ρήξη-ριζική μεταβολή των στοχεύσεων του κόμματος σε σύγκριση με τα πρώτα χρόνια εμφάνισής του στο ελληνικό πολιτικό σκηνικό και την πλήρη επικράτηση της «εκσυγχρονιστικής» τάσης του κόμματος με επικεφαλής τον Κ. Σημίτη. Καθοριστικοί παράγοντες υπήρξαν η υπογραφή της συνθήκης του Μάαστριχ από την Ελλάδα και η επιθυμία του κόμματος να αναδειχθεί ως ο κατεξοχήν διαχειριστής της Ευρωπαϊκής προοπτικής της χώρας (σελ. 88).

Στο τρίτο μέρος «*Από την κρίση στην κατάρρευση*» οι συγγραφείς Κ. Ελευθερίου και Χρ. Τασσας επικεντρώνονται στην περίοδο της ηγεσίας του Γ. Παπανδρέου την οποία χωρίζουν σε δύο υποπεριόδους. Η πρώτη περίοδος (2004-2009) χαρακτηρίζεται ως περίοδος κομματικού αναστοχασμού, κατά την οποία επιστρατεύεται το επιχείρημα της επίκλησης της υποστήριξης της εκλογικής βάσης, που στόχο έχει την ανανέωση της οργάνωσης του κόμματος μέσω της «συμμετοχικής διαδικασίας» και την εκλογή προέδρου από τη βάση του κόμματος. Εντούτοις, αυτό το «άνοιγμα» του κόμματος, αποδείχθηκε προσχηματικό και κατέρρευσε άμεσα μετά την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία με την κρίση του χρέους, όταν το ΠΑΣΟΚ κατέλαβε την εξουσία. Τη δεύτερη περίοδο (2009-2012) το ΠΑΣΟΚ επανέρχεται στην εξουσία και αυτή τη φορά γράφει ιστορία στην πολιτική ζωή της χώρας γιατί ως κυβέρνηση θέτει την Ελλάδα σε μνημονικό καθεστώς, καθώς έχει θέσει πλέον την κομματική του οργάνωση στο περιθώριο και με αυτό τον τρόπο έχει κλείσει κάθε δίαυλο επικοινωνίας με την κοινωνία και τα αιτήματά της.

Οι συγγραφείς του βιβλίου «*ΠΑΣΟΚ Η άνοδος και η πτώση(;) ενός ηγεμονικού κόμματος*» μέσα από μια εύληπτη και οργανωμένη παρουσίαση-μελέτη των μετασχηματισμών του κομματικού φαινομένου, με βάση το ΠΑΣΟΚ, δίνουν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν τις αιτίες της ανόδου και της παρακμής του. Για το πώς δηλαδή, ένα κόμμα που αναδεικνύεται μέσα από την κοινωνία και εκφράζει τα αιτήματά της φτάνει από «κόμμα μαζών» να μετεξελιχθεί σε «κόμμα του κράτους» με το μετασχηματισμό των βασικών λειτουργιών της οργανωτικής του δομής.

Αν τέλος αναρωτιόμαστε για το πόσο επίκαιρη και χρήσιμη μπορεί να είναι η ανάγνωση ενός βιβλίου που αφορά ένα πολιτικό κόμμα το οποίο βρίσκεται σε παρακμή, ο Μ. Σπουρδαλάκης απαντά εύστοχα στον πρόλογο του ίδιου του βιβλίου τα παρακάτω: *με δεδομένη τη πρόσφατη αναδιάρθρωση των πολιτικών δυνάμεων και τη διαφαινόμενη δυναμική του «συστήματος διακυβέρνησης», το βιβλίο αυτό είναι επιπλέον χρήσιμο για την κατανόηση του πώς η οικονομική κρίση αποκάλυψε*

τη χρόνια πολιτική κρίση η οποία με τη σειρά της κινδυνεύει να μετατραπεί σε κρίση δημοκρατίας. Γι' αυτό και αποτελεί ένα εγχειρίδιο-οδηγό ώστε να αποφευχθούν λάθη και παραλείψεις από τους πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς και θεσμούς που φιλοδοξούν να μετασχηματίσουν την κρίση σε ευκαιρία {...} για την αρχή μιας νέας Μεταπολίτευση (σελ. 15).

Μαρία Κωνσταντοπούλου
Πάντειο Πανεπιστήμιο